

HET BEGIN VAN DE EIS-TIJD

Peter van Helsdingen

helsdingen@naturalis.nl

De meeste ontwikkelingen hebben een begin, een moment waarop een gedachte ontstaat, een eerste aanzet wordt gegeven. Zelden echter is iets helemaal nieuw, een absoluut novum. Er is meestal een omstandigheid die om een volgende stap vraagt, om een logisch vervolg. Het hangt al in de lucht, er moet alleen vorm aan worden gegeven en er moet een startschot worden gelost. Een besluit worden genomen om er aan te beginnen.

EUROPEES INITIATIEF

Hoe en wanneer ontstond EIS precies? Eigenlijk ontstond de European Invertebrate Survey (E.I.S.) in het buitenland. John Heath uit Monks Wood (Groot-Brittannië) en Jean Leclercq uit Gembloux (België) hadden bedacht dat het centraal samenbrengen van Europese verspreidingsgegevens van ongewervelde dieren de gebruiksmogelijkheden zouden vergroten en de versnippering van gegevens ongedaan zou maken. Museale collecties, onderzoeksinstituten, particuliere onderzoekers, allemaal bezaten ze verspreidingsgegevens, maar niemand had het hele overzicht. Als je die bij elkaar zou brengen zouden er voor iedere groep Europese verspreidingsatlassen kunnen worden gemaakt. Er zou binnen Europa steeds één persoon verantwoordelijk zijn voor een bepaalde diergroep. John Heath zou bijvoorbeeld de gegevens van de vlinders krijgen en beheren en daarmee verspreidingskaarten produceren. Zo zou er een beheerder komen voor iedere groep van ongewervelden. Dat idee is later niet op die manier nagevolgd omdat de voorkeur uitging naar werken op landelijk of regionaal niveau. Men voelde wel voor de aanpak binnen één internationale organisatie. Rond 1970 werd die opgericht en de initiatiefnemers noemden die organisatie de European Invertebrate Survey, de registratie van ongewervelde dieren in Europa. In verschillende landen waren al nationale of regionale databanken opgezet en door die te koppelen zou er een groot Europees netwerk kunnen ontstaan.

START IN NEDERLAND

Zo'n nationale registratie van verspreidingsgegevens van ongewervelde dieren was er in Nederland niet. Nederland liep duidelijk achter. Nederlandse faunisten zagen er wel wat in, want in ons kleine land was alles nog versnipperd en verdeeld over een groot aantal instellingen, om nog maar te zwijgen over alle particuliere collecties, aantekeningen en kennis. Eerst dus maar eens proberen dat te centraliseren. Nederland was al eerder benaderd door Heath en Leclercq, men had deelgenomen aan dat internationale overleg, had in eigen land overlegd, maar het zaadje was niet in vruchtbare aarde gevallen. Men was het er niet over eens geworden waar die centrale registratie moest komen en dus was er niets gebeurd. In 1974 werd er opnieuw een poging gewaagd. Het moest er nu toch echt eens van komen. Op het toenmalige Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (nu Naturalis) in Leiden smeedden wij daarom een plan. Eerst het land in om te kijken op welk instituut een dergelijke nationale activiteit kon worden ondergebracht. We gingen eerst langs de instituten die faunistisch

onderzoek uitvoerden, zoals het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (een voorloper van het huidige Alterra) en het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek (nu Nederlands Instituut voor Ecologie). Ze vonden het allemaal een goed initiatief, maar de tijd was er niet naar om iets nieuws te gaan beginnen. Het was een periode van krimp, met personeelsstops en samenvoegen van onderzoeksinstellingen. Zou het dan wéér niet van de grond kunnen komen?

CAS DE STOPPELAAR – DE WEGBEREIDER

Inmiddels hadden wij op het Leidse museum ons voldoende vastgebeten in het plan om door te willen zetten. Dan moesten wij het toch maar zelf doen! Het museum was wel degelijk een goede plek voor een dergelijke taak, vonden wij. Met een wervend voorstel bij ons eigen ministerie van WVC, waaronder het museum toen viel, hadden wij succes en mochten een proefproject opzetten. Op 17 maart 1975 ging Cas de Stoppelaar aan de slag. De organisatie was toen een feit en wij beschouwen dat ogenblik als de start van European Invertebrate Survey-Nederland. Die toevoeging Nederland was nodig om het van de internationale organisatie te onderscheiden. Cas de Stoppelaar schreef een handleiding en maakte een inventarisatieatlas van Nederland met de oude signatuur voor de EIS-hokken als coördinaten-systeem, gebaseerd op het UTM-systeem (Universal Transverse Mercator). Internationaal georiënteerd, want het UTM-systeem had de toekomst! In september 1976 waren de voorbereidingen klaar, na eindeloze gesprekken met alle mensen die dit initiatief wel wilden steunen, maar ook allemaal hun eigen ideeën hadden. Erg belangrijk om die er vanaf het begin bij te betrekken, zodat het breed gedragen zou worden. Dat is een goede zet geweest.

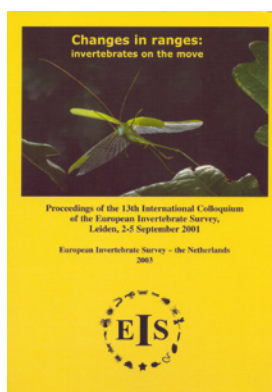
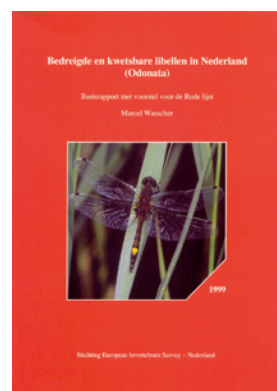
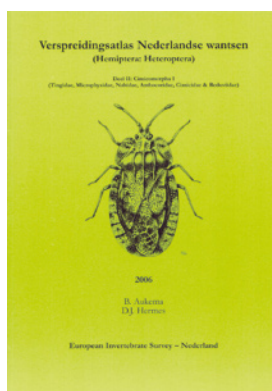
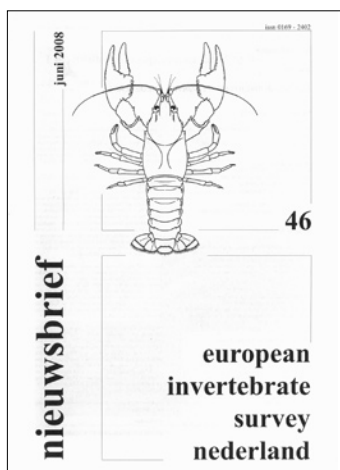
Het was duidelijk dat het project levensvatbaar was, maar het ministerie wilde en kon niet een extra personeelslid betalen. Er werd daarom subsidie aangevraagd bij het pas opgerichte Prins Bernhard Fonds om een permanent bureau op te zetten en het werk voort te kunnen zetten, want de belangstelling was inmiddels groot. Er werd een plan ingestuurd voor verdere ontwikkeling gedurende drie jaren. Het fonds keurde het plan goed, bedeede ons gul en bovendien met een bedrag ineens, dat in een tijd van stijgende rente nog flink wat extra kapitaal genereerde.

JAN VAN TOL – EERSTE COÖRDINATOR

De driejarige subsidie van het Prins Bernhard Fonds maakte het mogelijk om op 1 april 1977 Jan van Tol als eerste coördinator van het Centraal Bureau van EIS-Nederland aan te stellen. Jan van Tol heeft deze functie tot 1 juni 1986 bekleed. Om het werk, en vooral de financiering, gescheiden te houden van het museum werd het bureau in 1980 ondergebracht in een stichting met de directeur van het museum als voorzitter van het bestuur.

Zo op papier klinkt dat heel eenvoudig, maar dat was het helemaal niet. Na drie jaar zou het ministerie een extra formatieplaats beschikbaar stellen, zo was als voorwaarde bij de subsidie van het Prins Bernhard Fonds bedongen om de voortgang te garanderen. Hun subsidie was duidelijk bedoeld om iets blijvends op te laten zetten. Toen het zover was probeerde het ministerie daar toch weer onderuit te komen, maar daar gaf Wim Vervoort, de directeur van het museum, niet aan toe. Wij kregen dus de toegezegde uitbreiding en de coördinator kon aanblijven.

In die eerste jaren werd de EIS-Nieuwsbrief opgezet, verschenen de eerste afleveringen van het tijdschrift Nederlandse Faunistische Mededelingen en er werd als eerste opdracht een inventarisatie uitgevoerd voor een ruilverkaveling bij Norg-Roden.

Figuur 1. Typen publicaties van EIS-Nederland.

ERIK VAN NIEUKERKEN – TWEEDE COÖRDINATOR

Op 1 juni 1986 werd Erik van Nieukerken de nieuwe coördinator. Dat bleef hij tot eind 1998. Hij nam het initiatief voor het uitgeven van de boekenserie Nederlandse Fauna, een voortzetting van een eerdere uitgave van het museum, onder een andere naam en ooit onvoltooid doodgebloed. Omdat Erik van Nieukerken ook betrokken raakte bij het voorbereiden van een symposium over Biodiversiteit, in 1995, en het redigeren van zowel een boek over de Biodiversiteit van Nederland als de eerste delen van de boekenserie Nederlandse Fauna werd hij tijdelijk en voor een deel van zijn werktijd vervangen door Wouter van Steenis.

Het bureau van EIS-Nederland werd op den duur als een wat vreemde eend binnen de museummuren ervaren. Het museum wilde de verantwoordelijkheid overdragen en er werd daarom naar een nieuwe constructie gezocht. Veel overleg, met hulp van een Adviescommissie en een Initiatief-Comité, leidde tot een nieuw stichtingsbestuur met merendeels externe bestuursleden, waardoor de Stichting EIS-Nederland onafhankelijk werd van het museum. EIS-Nederland was daarmee verzelfstandigd, wat op 30 maart 1995 in een convenant tussen museum en EIS werd vastgelegd. Het bestuur gaf vanaf dat ogenblik leiding aan de stichting en bepaalde in samenspraak met de coördinator, die later hoofd bureau EIS-Nederland werd genoemd, de werkzaamheden.

ROY KLEUKERS – DERDE COÖRDINATOR

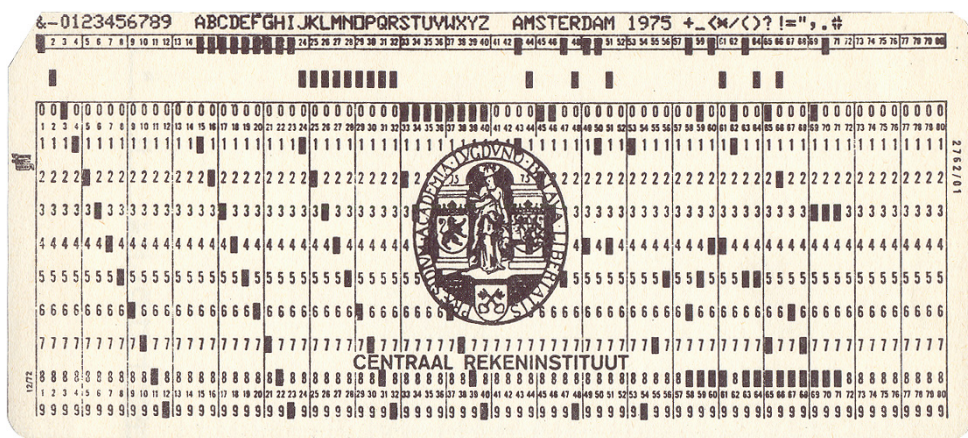
Roy Kleukers was vanaf 1990 bij EIS-Nederland aan het werk voor een sprinkhanenproject, maar vertrok in mei 1995 voor anderhalf jaar naar Italië. Na terugkomst werd hij weer bij EIS-Nederland betrokken en in 1997 werd hij parttime vervanger van Erik van Nieukerken. Op 1 januari 1999 volgde hij hem op hoofd van het bureau. In 1998 versterkte Theo Zeegers gedurende enige tijd het bureau.

Inmiddels werken er zes personen binnen de organisatie en de werkzaamheden zijn flink toegenomen. Een mix van ondersteuning van de EIS-werkgroepen, het uitvoeren van eigen projecten en externe opdrachten vormen de dagelijkse werkzaamheden. De externe opdrachten leveren de middelen om de extra ambities op het gebied van verspreiding en bescherming van ongewervelde dieren te kunnen uitvoeren. Het hoofd en de databankbeheerder zijn in dienst van Naturalis, de andere medewerkers zijn in dienst van de Stichting EIS-Nederland. EIS-Nederland levert regelmatig manuscripten aan voor de boekenserie Nederlandse Fauna, soms in samenwerking met andere organisaties. Er verschijnen regelmatig afleveringen van Nederlandse Faunistische Mededelingen, verspreidingsatlassen en determinatietabellen, alle media om kennis over soorten en groepen te verspreiden (fig. 1). En natuurlijk de Nieuwsbrief EIS-Nederland als contactmiddel met de onmisbare achterban: de werkgroepcoördinatoren en -leden waar zeer veel van de kennis vandaan komt.

EIS is de laatste jaren ook steeds actiever geworden binnen de stichting VeldOnderzoek Flora en Fauna (VOFF), de koepel voor organisaties die de Nederlandse natuur bestuderen (fig. 2).

Figuur 2. Logoriem van de VOFF.

Figuur 3. voorbeeld van een ponskaart.

TERUGBLIK EN BLIK OP DE TOEKOMST

Als je terugkijkt naar wat er in die periode van een derde eeuw allemaal is veranderd, dan zijn het vooral de technische ontwikkelingen die in het oog vallen. In het begin leverde men ponslijsten in waarop in kolommen de gegevens werden genoteerd. Ponsotypistes typten die uit en dat leverde ponskaarten op, kaarten met gaatjes die door een machine konden worden gelezen (fig. 3). De gegevens konden worden gesorteerd en je kon er statistische berekeningen op los laten. EIS was daarbij onmisbaar omdat men zelf geen ponskaarten kon maken en lezen. Met de komst van de computers kon die tussenstap van de ponskaart worden overgeslagen en kon iedereen zelf zijn gegevens invoeren via geavanceerde programma's, al was gespecialiseerde hulp soms nog welkom. Verspreidingskaarten werden oorspronkelijk met de hand gemaakt, maar inmiddels hebben computers die taak overgenomen. EIS werd daardoor op het gebied van basale serviceverlening bij registratie van gegevens meer en meer overbodig. De volgende stap zal de palmtop zijn die mee het veld in gaat en de gegevens ter plaatse opslaat, waarna ze later gemakkelijk in de computer kunnen worden opgeslagen. De organisatie is nu vooral stimulerend door het opzetten van grotere projecten en het ondersteunen bij publicaties.

Zo begon de EIS-tijd in Nederland voorzichtig, maar de tijd heeft bewezen dat EIS niet meer is weg te denken. Dit zou dus wel eens een lange EIS-tijd kunnen worden Ik hoop het.